

О. В. Довженко,
канд. філол. наук

УДК 821.161.2-94.09+929

Особливості розкриття ролі письменника та редактора в публіцистиці та «Щоденниках» Олеся Гончара

У статті автор приділяє увагу особливостям формування громадянської позиції редактора і письменника, її ролі в збереженні національної культури. Громадянська позиція Олеся Гончара краще проявляється в публіцистиці, відчутна в художніх творах і «Щоденниках». У публіцистичних творах розглянуто багато актуальних на сьогоднішній день проблем, зокрема про виховання і освіту молоді, проблеми рідної мови, літератури, проблеми захисту навколишнього середовища, збереження історико-культурних пам'яток. «Щоденники» Олеся Гончара дають невичерпно багатий матеріал для нових пошуків у руслі актуальних проблем сучасної теорії редагування.

Ключові слова: публіцистика, редактор, письменник, твір.

Олеся Гончар відомий не лише як письменник, а й як редактор, і як громадський діяч. Його громадянська позиція проявляється в публіцистиці, відчутна в художніх творах, у «Щоденниках». Дослідження роботи редактора й письменника з точки зору формування громадянської позиції є однією з актуальних проблем теорії редагування в умовах інформаційного суспільства. У публіцистиці Олеся Гончара розглянуто багато актуальних на сьогоднішній день проблем, тому публіцистика привертає увагу вчених. Варто виділити дослідження В. Галич [1], О. Куцевської [2], Ю. Біловол [3], О. Антонової [4], у яких особливу увагу приділено вивченню письменницької публіцистики. Для майбутніх редакторів особливо цінними вважаємо роздуми Олеся Гончара про літературу, письменника, їх роль у суспільстві. Чимало дослідників у минулому вивчали творчість письменника, проте вони не акцентували увагу на проблемах розкриття ним ролі письменника і художньої літератури в суспільстві в його публіцистиці та «Щоденниках». У їхніх працях досліджуються різні аспекти творчості Олеся Гончара, зокрема її проблематика, жанрово-стильові особливості, своєрідність творчої манери тощо. Активно досліджувалися й досліджуються нині художні твори, а щоденники митця, опубліковані порівняно недавно, ще не стали об'єктом всебічного й ретельного вивчення.

Об'єкт студії – публіцистика та «Щоденники» Олеся Гончара. Предметом є розкриття ролі письменника в публіцистиці та щоденниковому дискурсі митця.

Мета статті – указати на якість соціальної відповідальності й необхідність її формування

як обов'язкової для редакторів і молодих письменників професійної складової.

Олеся Гончар ставився дуже відповідально до того, що пропонувалося тогочасному читачу. Про це свідчить і його досвід редагування власних творів, це і зараз не втрачає актуальності. Свідомість людини значною мірою формується за допомогою ЗМІ. Очевидний вплив друкованого слова вимагає великої відповідальності як самих видавців, так і всього суспільства, а особливо працівників освіти і культури. «Наша картина світу лише на десять відсотків складається зі знань, заснованих на власному досвіді. Усе інше ми знаємо (або вважаємо, що знаємо) з книг, газет, радіо- і телепередач, а також з інтернету» [5, с. 3]. Стурбованість якістю інформаційного продукту є однією з найактуальніших проблем видавців, а також педагогів і психологів.

Розуміючи силу впливу літератури на формування особистості, Олеся Гончар висловлював міркування про якість літератури на сторінках «Щоденника»: «Про недосконалість людської природи написано багато і влучно. Очевидно, міг би і я. Але чи варто? Ще раз, зайвий раз сказати людині, що вона недосконала? Чи, може, потрібніше зараз підтримати її дух, підняти із запалості, упевнити в собі, у вірі, як робили це великі поети – творці біблійних саг?» [7, с. 47].

«Не досить художникові мати гострий зір, тонкий нюх, адже у звіра ці якості ще розвиненіші... Художника робить художником душа, її здатність вболівати за людство» [7, с. 62].

Олеся Гончар також був упевнений, що в людині більше гарного, ніж поганого і завдання письменника – передати це: «Широта душі художника виявляється в здатності охопити все

розмаїття життя, в здатності поряд зі словом, що викриває зло, знайти такі барви, якими можна відтворити прекрасне. Адже є ж у людини начало світле, добре, животворне, начало пушкінське, шевченківське, моцартівське, і мені здається, що якраз це світлоносне начало у світовій культурі складає вершину вершин. Світле, сонячне писати важко, але ж саме в людяності людини, в її мужності, здатності любити, в силі творчій, у моральній чистоті полягає найвища духовність, що становить істинний сенс життя людей на планеті.

Література без людини зі світлом у душі була б явно неповноцінною» [8, с. 64–65].

У статті «Безнастанна праця душі» Олесь Гончар переконливо радить майбутнім письменникам: «Очищуюча сила любові, мужність і поезія відданості є, будуть і завтра в світі, що нас оточує. Показувати їх – обов'язок митця» [8, 261] і наводить у «Щоденнику» цитату Ван Гога: «Мистецтвом може бути лише те, що духовно здорове» [7, с. 402].

Спиралючись на цитати про літературу і письменника, можна по-новому проаналізувати творчість Олесь Гончара, краще оцінити роль письменника в збереженні національної культури.

Олесь Гончар пропускав через своє зболене серце все, що стосувалося України, її долі, її народу. Багато публіцистичних творів Олесь Гончара присвячені питанням про суверенітет держави, виховання й освіти молоді, проблемам рідної мови, літератури та й культури в цілому, проблемам захисту навколишнього середовища, збереження історико-культурних пам'яток.

Тому дивно, що досі серед частини вітчизняних і діаспорних вчених поширеним є міф про те, що Олесь Гончар є типовим апологетом соціалістичного реалізму. Письменник зазначав у «Щоденнику»:

«Це сьогодні все здається простим, – пише один мудрий автор з Тернополя, – але хто пережив ті роки, знає, що на волі чесним людям було не набагато легше, ніж за колючим дротом».

Існував вибір: чи замовкнути, іти в ГУЛАГ, чи таки творчістю своєю якимось ще жити дух знесленої нації. Ось правда того часу.

Так, я не рвався на гулагівські нари. До того ж за мною вже були гітлерівські концтабори (в Білгороді й Харкові влітку 1942-го)...

Гадаю, досвіду одних таборів на людське життя цілком досить, щоб зрозуміти, що й до чого...» [6, с. 560].

У «Щоденнику» Олесь Гончара можна знайти роздуми про його роль у поліпшенні долі народу, про те, що він міг зробити, обіймаючи посади голови правління СПУ, депутата Верховної ради УРСР та СРСР. «Перебування в партії (так уявлялось) давало змогу щось більше

зробити для захисту України, її культури. Інтереси України завжди були на першому місці! І таки ж дещо вдавалось. Дещо вдалось відборонити і в творах. І в тяжких кабінетних війнах...» [6, с. 293].

«Іноді жити для нації – річ більш героїчна, ніж умерти за неї» [7, с. 501].

Багато творів Олесь Гончара присвячені людині на війні. У проблемній статті «Не остановить движение жизни», написаній до 45-річчя Перемоги над фашизмом, Олесь Гончар зачіпає важливі питання: чому визвольний похід Червоної Армії з роками став сприйматися як окупація, чому звільнених з фашистської неволі людей на Батьківщині чекали інші табори? У статті «Безнастанна праця душі», розмірковуючи про воєнні події, художник підкреслює, що перемога над фашистами стала можливою і завдяки гуманістичним моральним ідеалам, за які варто було боротися, не жаліти життя. Одна з центральних ідей творів Олесь Гончара про війну – народ незнищений, коли має міцне духовне коріння. Моральність і духовність – запорука його безсмертя. «Не раз щербились шаблі і списи ламались. І якщо народ вистояв, оборонив себе від понищення, то зробив це не так зброєю мілітарною, як силою духу свого, невичерпним творчим потенціалом, витворюванням художніх цінностей, що їх сьогодні з подивом відкриває для себе весь світ.

Це я вважаю явищем феноменальним: не так меч, як творчий геній народний. Мова, пісня втримали народ як націю, як спільноту духовну» [8, с. 79].

Зараз маємо можливість проаналізувати «Щоденники» і спростувати звинувачення Олесь Гончара в прославленні сталінського режиму, знайти в них матеріали, що знайшли відображення в художніх творах письменника, а в багатьох випадках – підтвердження того, що українці й на війні не втрачали своїх найкращих якостей.

«Іноколи зустрічаєш термін: “воєнна література”. Не так хочеться сказати. Радянські письменники створили безприкладну за широтою охоплення подій і гуманістичною пристрасністю літературу про людину на війні. Про людину, яка опинилася в найтрагічнішій ситуації і здолала все – все, що потрібно було здолати. Чимало фронтовиків знають, як багато важила для стану духу, зібраності і стійкості бійців гуманістична література» [8, с. 265], – зауважує Олесь Гончар.

«Війна – це суцільна жорстокість, біль і втрати, неймовірні тягарі й поневіряння, і якщо навіть там, перебуваючи в екстремальних умовах, людина знаходила в собі сили залишатися в будь-якій ситуації людиною, подавати руку

підтримки товаришеві, виявляючи співчуття до людей інших національностей, мені завжди це видавалось свідченням того, що добре начало в людині не поруйнувати, що потяг до справедливості, істинний дух людської особистості зрештою здатен перемогти зло» [8, с. 305], – продовжує він іншим разом.

Отже, ознайомившись з публіцистикою і щоденниками Олесе Гончара, можемо знайти в них багато роздумів про роль письменника і творів, які є цінними для редактора.

Вивчення «щоденників Олесе Гончара дасть можливість у майбутньому створити об'єктивний, незаангажований візнями доби творчий портрет письменника, без чого українська література ХХ ст. буде неповною» [9, с. 191]. Мемуарний спадок Олесе Гончара дає невичерпно багатий матеріал для нових пошуків у річищі актуальних проблем сучасної теорії редагування, розкриває значення літератури для формування особистості, а значить, привертає увагу до проблеми роботи редактора з художніми творами.

Результати аналізу публіцистики і щоденників Олесе Гончара свідчать про те, що в більшості випадків при створенні і редагуванні художнього твору потрібно пам'ятати про соціальну відповідальність автора і редактора перед читачами. Олесь Гончар відстоював гуманістичну літературу, моральну чистоту, духовність.

1. *Галич В. М.* Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності : мо-

нографія / В. М. Галич. – К. : Наук. думка, 2004. – С. 423–444.

2. *Куцевська О. С.* Саморедагування Олесем Гончаром публіцистичного твору: модифікація, прагматика, інтерпретація : автореф. дис. ... канд. з соц. комунік. : 27.00.05 / О. С. Куцевська ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

3. *Біловол Ю. Є.* Мотиви державотворення в письменницькій публіцистиці кін. ХХ – поч. ХХІ ст.: еволюція, поетика, прагматика : автореф. дис. ... канд. соц. комунік. : 27.00.04 / Ю. Є. Біловол ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

4. *Антонова О. В.* Національно-світоглядна публіцистика Миколи Жулинського як інтеграція жанрово-тематичних домінант : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунік. : 27.00.04 / О. В. Антонова ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 16 с.

5. *Язык средств массовой информации : учеб. пособ. для вузов / [под ред. М. Н. Володиной].* – М. : Академический проект ; Альма матер, 2008. – 760 с.

6. *Гончар О. Т.* Щоденники : у 3-х т. / [упоряд., підгот. текстів, ілюстр. мат. та передм. В. Д. Гончар; худож. оформ. М. С. Пшінки]. – К. : Веселка, 2002. – Т. 3 : 1984–1995. – 2004. – 606 с. : іл.

7. *Гончар О. Т.* Щоденники : у 3-х т. / [упоряд., підгот. текстів, ілюстр. мат. та передм. В. Д. Гончар; худож. оформ. М. С. Пшінки]. – К. : Веселка, 2002. – Т. 2 : 1968–1983. – 2003. – 607 с. : іл.

8. *Гончар О. Т.* Чим живемо: На шляхах до українського Відродження / О. Т. Гончар. – К. : Рад. письменник, 1991. – 382 с.

9. *Галич О. А.* Концепт non fiction Олесе Гончара // Вісник Луганського держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Філологічні науки. – 2003. – № 9. – С. 186–191.

Подано до редакції 06. 12. 2013 р.

Dovzhenko O. V. The particularities of writer's and editor's role disclosure in journalistic works and "Diaries" of Oles Gonchar.

In the article the author focuses on the peculiarities of forming of civil editor's and writer's role in preserving of national culture. Civil position of Oles Gonchar is expressed the best in his journalistic works, but also is revealed in his works of literature and in his "Diaries". In writer's nonfiction works many important problems of modern life are considered, including upbringing and education of young people, the problems of the native language, literature, the problems of environmental protection, preservation of historical and cultural monuments. "Diaries" by Oles Gonchar give inexhaustibly rich material for new searches in the context of the urgent problems of modern theory of editing.

Keywords: journalism, writer, literature, work of literature.

Довженко Е. Особенности раскрытия роли писателя и редактора в публицистике и «Дневниках» Олесе Гончара.

В статье автор уделяет внимание особенностям формирования гражданской позиции редактора и писателя, роли в сохранении национальной культуры. Гражданская позиция Олесе Гончара лучше проявляется в публицистике, ощутима в художественных произведениях и «Дневниках». В публицистических произведениях рассмотрены многие актуальные на сегодняшний день проблемы, в частности о воспитании и образовании молодежи, проблемы родного языка, литературы, проблемы защиты окружающей среды, сохранения историко-культурных памятников. «Дневники» Олесе Гончара дают неисчерпаемо богатый материал для новых поисков в русле актуальных проблем современной теории редактирования.

Ключевые слова: публицистика, редактор, писатель, произведение.